

נא לשמור על קדושת העלון
אין לקרוא בשעת התפילה.
מומלץ לקרוא בשולחן שבת!

או צרות הפרשה

פרשת "וישב"

"אלה תולדות יעקב יוסף" [לז, ב].

מפני מה כותב הפסוק שיתולדות יעקב הם 'יוסף'? על פי הפשט, כל מטרת יציאתו לחרן של יעקב אבינו הייתה על מנת לשאת את רחל, שממנה יצא יוסף, והקב"ה גזר שיינשא לארבע נשים. נמצא שעיקר תולדותיו היה יוסף. אך יש בעניין באור עמוק יותר – עד כה סבל יעקב מצרות שונות – עשו שנא אותו, אחר כך לבן רימה אותו, לאחר מכן נאבק בדרך עם המלאך, ואחרי כן ארעה לו הצרה הגדולה עם דינה. כשסיים עם כל הצרות הללו, ארעה לו צרה חדשה בתוך ביתו – עם יוסף. זו הייתה הצרה הקשה מכל, שכן עם אויבים מבחוץ אפשר להסתדר איכשהו, בזכות העידוד והעצה הטובה שמקבל האדם מהסובבים אותו, אך צרה בתוך ביתו פוגעת באדם יותר מכל. דוד המלך כותב בפרק ב' בתהלים על מלחמת גוג ומגוג: "למה רגשו גויים ולאומים יהגו ריק, יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו", ובפרק ג' מתנה את צרותיו בתוך ביתו שבשלהן נאלץ לברוח מאבשלום בנו, ואומר: "ה' מה רבו צרי רבים קמים עליי", רק אז הוא אומר: 'רבים קמים עליי', ללמדנו שקשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג.

יעקב אבינו רואה את השנאה שיש בתוך ביתו. בניו עוינים איש את אחיו. על יוסף נאמר: "ויבא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם". והאחים שנאו אותו בשנאה שהלכה והחמירה: בתחילה – "וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום" – הם לא יכלו לדבר עמו, אחר כך – "ויוספו עוד שנא אותו", לאחר מכן נוספה גם קנאה, ולבסוף – "ובטרים יקרב אליהם ויתנכלו אותו להמיתו" – כבר מרחוק רצו להרוג אותו. צרה זו קשה ליעקב אבינו מכל, ועל כן כשמפרטת התורה את תולדות יעקב, היא פותחת ביוסף – בצרה הגדולה שארעה לו בתוך ביתו עם יוסף ואחיו (דורש ציון).
"ויבא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם" [לז, ב].

מדוע מדגיש הפסוק "את דיבתם רעה", וכי יש דיבה שאינה רעה?

ליעקב אבינו היה ספר יצירה, שקיבל מאברהם אבינו ע"ה. בספר יצירה יש ששה פרקים כנגד ששה סדרי משנה. ספר יצירה עמוק מאוד, ונכתבו עליו יותר ממאה פרושים לאורך הדורות. בין גדולי העולם שחיברו פרושים על ספר יצירה, היו רב סעדיה גאון, הראב"ד, האר"י הקדוש, הגאון מוילנא, המהר"ם בוטריל, רבנו משה נכד הרמב"ן, הרידב"ז, ועוד.

יעקב אבינו גילה את סודות הספר לבניו, אבל את יוסף לא לימד עדיין, כיוון שהיה באותה עת בן שבע עשרה, ולפני גיל עשרים לא מלמדים את ספר יצירה. בני יעקב היו בוראים עגלים על פי ספר יצירה, ואכלו מהעגלים שבראו, כיוון שלא רצו לאכול מהצאן של אביהם, שהיו מופקדים על שמירתו.

לא הייתה חובת שחיטה לגבי העגלים הללו, מאחר שכל בהמה שנבראת בדרך נס, אינה צריכה שחיטה.

בגמרא מסופר על רבי שמעון בן חלפתא, שהלך בדרך ובאו שני כפירי אריות מולו והתחילו לשאוג. אמר רבי שמעון בן חלפתא: "הכפירים שואגים לטרף" (וביקש מהקב"ה שיתן להם אוכל, ויאכלו ולא יפגעו בו). ירדו שתי חתיכות בשר מהשמים. אכלו האריות חתיכה אחת, ואת השנייה הותירו. לקח רבי שמעון בן חלפתא את החתיכה הנותרת לבית המדרש, ושאל: "דבר טמא הוא זה או דבר טהור?" אמרו לו החכמים: "אין דבר טמא יורד מן השמיים".

רבי שמעון בר יוחאי היה במערה שלוש-עשרה שנים, ונברא לו עץ חרובים שממנו אכל, וניבקע עבורו מעין מים שממנו שתה.

מקשים המפרשים: ומה עם עורלה? איך אכל מן העץ מיד כשנוצר, ולא חיכה שלוש שנות עורלה?

ומתרצים: מאחר שנברא העץ בנס מן השמים, הריהו פטור מדין עורלה. הפסוק אומר: וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם עורלתו את פריו, דווקא בנטיעה על ידי אדם חייבים בעורלה, אך לא כשהעץ בא מן השמים בדרך נס.

עץ שנוצר בדרך נס פטור מעורלה, ועגלים שנוצרו בדרך נס פטורים משחיטה, וממילא נהגו בני יעקב כהוגן בכך שלא שחטו את העגלים. יוסף, שלא למד ספר יצירה, לא ידע שנוצרו העגלים בנס, והביא "את דיבתם רעה" – דיבה שאיננה אמת – שהם אוכלים, כביכול, אבר מן החי.

הרב חיד"א בספרו "פני דוד" כתב שהיה ויכוח הלכתי בין יוסף לאחיו: כי הנה בתרגום יונתן בן עוזיאל מבואר, שיוסף ראה את האחים אוכלים מהאליה ומהאוזנים. באליה אין עצם [אך צריך לעשות בה ניקור], וגם באוזנים אין עצמות. ישנה מחלוקת בין הרמב"ם והרמב"ן בדין אבר מן החי: הרמב"ם סובר, שאין אדם עובר על איסור אבר מן החי עד שיש באבר כזית עצם. אך הרמב"ן סובר, שבאבר שלם עוברים, גם אם אין בו עצם.

האחים היו בני נח והיו מצווים על אבר מן החי. יוסף סבר כשיטת הרמב"ן, שגם אם אין בו עצם, יש בו איסור אבר מן החי. אך האחים סברו כשיטת הרמב"ם, שאינו עובר עד שיהיה בו כזית עצם.

זו הייתה המחלוקת בין יוסף לאחיו, ולכן סבר יוסף שאוכלים הם אבר מן החי (דורש ציון).

"יום הולדת את פרעה" [מ, כ].

המעשה שלפנינו אירע אצל יהודי שהיה נחשב לעשיר גדול, ובהגיעו לגיל שישים, החליט לערוך שמחת 'יום הולדת' רבת-משתתפים באולם שמחות יוקרתי ביותר. עורך השמחה הבטיח לבעל האולם שאת מלוא דמי האירוע ישלם במזומן מיד בתום האירוע מהכספים הרבים שאמור לקבל במתנה באותו ערב, ובעל האולם נתן בו אמון מלא, ואף נענה לבקשתו למסור לידיו את מפתח הכספת כבר בתחילת האירוע.

והנה חגיגת יום ההולדת הגדולה התחילה, ומובן מאליו, שהוזמנו אליה אנשי עסקים נכבדים, וכל משתתף שלשל בכניסתו מעטפה 'שמנה' לכספת שהוצבה בפתח האולם.

כאמור, 'חתן השמחה' שלנו היה נחשב לעשיר עצום, אלא, שאף אחד לא ידע, שבאותו הזמן עמד לפני קריסה כלכלית קשה ושקיעה בחובות אדירים... ולמעשה, הסיבה האמיתית לעריכת השמחה המפוארת, לא היתה כלל 'יום ההולדת', אלא מצבו הכלכלי הנורא של האיש, שבעקבותיו זמם להרוויח הון רב בנוכלות וגניבה...

לקראת סיום האירוע, חתן השמחה פסע חרישית לעבר הכספת, ויפן כה וכה וירא כי אין איש, ופתח את הכספת. האיש רוקן את כל תכולת הכספת לשק גדול שהתמלא במעטפות, וחיש מהר חמק ויצא משערי האולם, שם המתינה לו מכונית, ש'דהרה' במהירות לנמל התעופה... תוך דקות אחדות עלה למטוס, והמריא למדינה רחוקה.

ובכן, עקבותיו של בעל השמחה הנוכל נעלמו, וכאשר בעל האולם קלט את התרמית הגדולה שאירעה כאן, מיהר לסגור (על כל משתתפי השמחה הנבוכים) את שערי אולמו, והכריז בפני כל המשתתפים: "רבותיי, אבקש את סליחתכם, אך אני תובע לקבל מכל משתתף את דמי המנה שאכל, משום שעורך האירוע ברח מבלי לשלם לי אגורה..."

האורחים המוכים בתדהמה השיבו לעומתו: "עבור המנות כבר שילמנו די והותר בכספי המתנות שהנחנו בכספת; התשלום נמצא אצל בעל השמחה, לך ותתבע ממנו..."

עם מי הדין? האם אכן צריכים אורחי השמחה לשלם עבור המנות שאכלו?

השיב מו"ר הגאון יצחק זילברשטיין שליט"א: לאחר שבעל השמחה הגנב לא שילם עבור המנות וברח ונעלם, נמצא אפוא שהסועדים אכלו ונהנו ממנותיו של בעל האולם, וממילא קיים עליהם חיוב לשלם עבור מנות אלו (והרי זה דומה לראובן ושמעון שנכנסו לאכול במסעדה, וראובן הבטיח לשמעון שישלם עבור מנתו, ולאחר הסעודה ראובן ברח והותיר את שמעון לבדו, שהדין בזה הוא, ששמעון צריך לשלם לבעל המסעדה עבור המנה שאכל). ובאשר לכסף שהכניסו מוזמני היום-הולדת לכספת, בזה עדיין לא קנו את המנות, אלא העניקו מתנה לבעל השמחה, ויכול בעל האולם לטעון כלפיהם: 'שילמתם לכתובת הלא נכונה'... אמנם, את מלוא דמי המנה האורחים אינם צריכים לשלם, כי יכולים לטעון שלא היו משלמים כל כך הרבה עבור מנה מיוחדת שכזו (וכפי שיבואר להלן), אבל שני-שליש מערך המנה, צריך כל סועד לשלם.

ודומה הדבר לדין הבא המובא בשולחן ערוך (חו"מ סימן ש"מ"א ס"ד): מעשה בנינים שלאחר פטירת אביהם מצאו בבית האב המנוח פרה, וחשבו לעצמם שהיא היתה שייכת לאביהם. שחטו את הפרה ואכלוה, ובתום הסעודה נשמעו דפיקות בדלת. היה זה אחד השכנים שאמר לבנים: "שמעתי בצער רב אודות פטירת אביכם ע"ה... הגעתי לקחת ברשותכם את הפרה שלי, אותה השאלתי לאביכם...". לאחר שהתברר שאת הפרה של האיש, הבנים כבר הספיקו לאכול, השכן תובע מהם לשלם את דמי פרתו, והם טוענים כנגדו: "מניין היה לנו לדעת שהפרה שלך..."

ובכן, הדין בזה הוא - שצריכים היתומים לשלם לבעל הפרה 'דמי בשר בזול', שהוא שני שלישי מדמיה. את מלוא דמי הפרה אינם צריכים לשלם, כי יכולים לטעון 'אילו היינו יודעים שאינה של אבינו לא היינו אוכלים בשר', אבל שני-שליש משלמים, שכן דרך בני אדם לקנות בשר בזול ולאכול, אף אם לא היה בכוונתם לאכול בשר. והוא הדין בענייננו.

לסיכום: כל אורח ישלם שני שלישי מדמי המנה שאכל (אחת שאלתי).

חג החנוכה

מעשה בבחור עני שעמד באחד מימות החנוכה בסמוך למאפייה, והריח את ריחן הטוב של הספגניות. הוא עמד בבוך מחוץ לחנות ולטש עיניו לעבר הספגניות החמות. המוכר, שהבחין בעינו המתדה בבחור, הבין שהוא חפץ מאוד בספגניות, אך אין לו כסף. הוא יצא אליו ואמר לו: "בוא לכאן פל ערב בשעה עשר, פשאיני סוגר את החנות, ואתן לך את כל הספגניות שישארו".

הבחור הודה לו מקרב לב. הוא מהר לביתו בשמחה רבה והודיע לכל אהיו ואחיותיו: "יש לי בשורה טובה - היום בערב אביא לכם ספגניות משפחות!"

כבר ברבע לעשר הגיע הבחור למאפייה והמתין בכיליון עינים לרגע הסגירה. מבעד לחלון הראוה הוא הצליח להבחין כי נותרו במגש עשרים ספגניות. אלא שבשעה חמשה לעשר הוא רואה את חברו מתקרב למאפייה. "מה אתה מחפש פה?" שאל את חברו. החבר השיב: "כעת נערכת בביתנו מסבת חנוכה. נשלחתי לקנות עשרים ספגניות..."

נפלו פניו של מידענו הבחור. הוא נלחץ וחשב בלבו: 'כבר הבטחתי לאחי שאביא להם ספגניות, וכעת חברי עומד לקנות את כל הספגניות הנותרות... ואז הוא פנה אל חברו ואמר לו: "שמע נא, בהמשך הרחוב, במרחק של שלושים מטר מכאן, ישנה מאפייה מעולה. תוכל למצוא שם ספגניות הרבה יותר מצלחות וטעימות מאשר במאפייה הזאת..." ואכן, החבר הלך למאפייה האחרת וקנה בה את הספגניות.

השעה עשר הגיעה סוף סוף, ומידענו הבחור נכנס אל המאפייה של בעל החסד וקבל את עשרים הספגניות שנסארו. הוא ובני משפחתו אכלו ושבועו מהספגניות המשפחות. לאחר מכן, כשעלה על יצועו, התעוררו בקרבו נקיפות מצפון... למחרת, השכם בבקר, הוא בא ושאל: האם עברתי על אסור גזל ועלי לשלם על הספגניות, או שמא איני צריך לשלם עליהן?

תשובה

א) הבחור צריך לשלם לבעל החנות על כל עשרים הספגניות, כי נתינתן נחשבת ל'נתינה בטעות'! שכן אלו בעל המאפייה היה מודע לך שלקוח עמד להכניס אל חנותו כדי לקנות את הספגניות, והבחור שכנע אותו שלא לקנות כאן, ושלחו למאפייה אחרת "כי היא מעלה יותר", וכל זאת כדי לזכות בספגניות לעצמו - הרי שבעל המאפייה לא היה נותן לו את הספגניות במתנה, כי הוא התנהג כמשלם רעה תחת טובה בכך שמנע רוח מהמוכר, וישדל לקוח שלו להעדיף לקנות במאפייה אחרת (ראה שו"ע חו"מ סי' רמ"ו ס"א).

ב) כמו כן, תנאו של בעל המאפייה היה שיתן לבחור את הספגניות הנשארות שלא יעלה בידו למכרן, והספגניות שקבל הבחור אינן נחשבות לינשארות, אלא לימכורות, כי עמדו להמכר, אלא שהבחור סבל על ידי מזימתו את המכירה. ומכיון שלמעשה הבחור לא עמד בתנאי קבלת הספגניות ולקחן ללא רשות, הרי שעליו לשלם את דמיהן ולבקש מחילה מהמוכר (ואם הוא מתבייש לפנות אליו בעצמו, יעשה זאת על ידי שליח).

לסכום: הבחור ישלם על הספגניות את מחירן המלא ויבקש מחילה מהמוכר (אחת שאלתי).

זכות הלימוד בעלון זה היתה לעילוי נשמות: ר' נוריאל חזני בן מרים ויעקב ז"ל, לע"נ מרת מונירה חזני בת כורשיד ז"ל, לע"נ מרת פארי בת מונירה ז"ל, לע"נ ר' עזיזולה בן שרה ז"ל, לע"נ מרת מנסורה בת כשור ז"ל, לע"נ יוסף בן הלה ז"ל, לע"נ אליהו בן שלום ז"ל, לע"נ יצחק בן ליבה ז"ל, לע"נ שרה בת גוהר ז"ל, לע"נ סוסן בת ויקטוריה ז"ל, לע"נ טובה בת כורשיד ז"ל, לע"נ מסעוד בן פרהנג ז"ל, לע"נ אלהם בת שהנו ז"ל, לע"נ דוד בן רבקה ז"ל, לע"נ יצחק בן מרים ז"ל, לע"נ מרים בת שמה ז"ל, לע"נ אברהם בן סולטנה ז"ל, לע"נ יונה בן אסתר ז"ל, לע"נ לי כהן בת פולין ז"ל, לע"נ משה בן רינה תחיה ז"ל, לע"נ שמואל בן קדינה ז"ל, ועליו כל נפטרי עם ישראל.